

بررسی رابطه هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز

اسداله خدیوی^۱، راحله مددی^۲، تیمور حضرتیان^۳

Investigating the relationship between emotional intelligence and academic performance of graduate students of tabriz university of medical sciences

Asadullah Khadive¹, Rahele Madadi², Teimour Hazratian³

چکیده

زمینه: مطالعات متعددی به بررسی هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی پرداخته‌اند. اما پیرامون بررسی رابطه بین هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی شکاف تحقیقاتی وجود دارد. **هدف:** هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز بود. **روش:** پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده پزشکی تبریز به تعداد ۳۸۰ نفر در سال ۱۳۹۷ بودند. ۱۹۱ نفر از دانشجویان (۱۴۹ نفر دانشجوی کارشناسی ارشد و ۴۲ نفر دانشجوی دکتری) با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش پرسشنامه استاندارد هوش هیجانی شرینگ (۱۹۹۶) و معدل بعنوان عملکرد تحصیلی بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه انجام شد. **یافته‌ها:** مقدار همبستگی چندگانه بین هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن با عملکرد تحصیلی ۰/۷۴ می‌باشد و ضریب تعیین ۰/۵۴ به دست آمد که نشان می‌دهد ۵۴ درصد از تغییرات عملکرد تحصیلی توسط هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن قابل تبیین است. **نتیجه‌گیری:** بین هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان و بین مؤلفه‌های هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی رابطه مستقیم وجود داشت. **واژه کلیدیها:** هوش هیجانی، عملکرد تحصیلی، دانشجویان، تحصیلات تکمیلی.

Background: Numerous studies have examined emotional intelligence and academic performance. But there is a research gap in examining the relationship between emotional intelligence and academic performance of graduate students. **Aims:** The aim of this study was to investigate the relationship between emotional intelligence and academic performance of graduate students of Tabriz University of Medical Sciences. **Method:** The present study was a descriptive correlational study. The statistical population of all graduate students of Tabriz Medical School was 380 in 2018. 191 students (149 postgraduate students and 42 doctoral students) were selected by proportional stratified sampling method. The research instruments were Schering (1996) standard emotional intelligence questionnaire and grade point average as academic performance. Data analysis was performed using multiple regression analysis. **Results:** The value of multiple correlation between emotional intelligence and its components with academic performance was 0.74 and the coefficient of determination was 0.54, which shows that 54% of changes in academic performance by emotional intelligence and components. Its features can be explained. **Conclusions:** There was a direct relationship between emotional intelligence and students' academic performance and between the components of emotional intelligence and academic performance. **Key Words:** Emotional intelligence, academic performance, students, graduate education.

Corresponding Author: hazratian2@gmail.com

۱. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تبریز، ایران

۱. Assistant Professor, Department of Educational Science, Farhangian University, Tabriz, Iran

۲. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، آموزش دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران

۲. M.A of Curriculum Planning, Faculty of Medicine, University of Medical Sciences, Tabriz, Iran

۳. دانشیار، گروه انگل‌شناسی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

۳. Associate Professor, Department of Parasitology, Faculty of Medicine, Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran (Corresponding Author)

مقدمه

در مؤسسات آموزشی مهم، نظیر دانشگاه‌ها موفقیت یک دانشجویان از طریق بررسی عملکرد تحصیلی^۱ و یا چگونگی سازگاری وی با مقررات تحصیلی ارزیابی می‌شود. عوامل متعددی می‌تواند بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تأثیر بگذارد و در گذر زمان کشف دلایلی برای درک تفاوت‌های فردی در سطوح مختلف موفقیت تحصیلی، همواره مورد توجه روانشناسان بوده است (رضائی، کجیاف، موسوی و موسوی، ۱۳۹۱).

مسئله موفقیت و عدم موفقیت در امر تحصیل از مهم‌ترین دغدغه‌های هر نظام آموزشی است، موفقیت و بهبود عملکرد تحصیلی در هر جامعه نشان‌دهنده موفقیت نظام آموزشی در زمینه هدف‌یابی و توجه به رفع نیازهای فردی است. در واقع عملکرد تحصیلی دانشجویان یکی از مهم‌ترین و عینی‌ترین معیارها برای بررسی و ارزیابی کارایی و اثربخشی نظام‌های آموزشی است و تمام کوشش‌ها و تلاش‌های این نظام در واقع جامعه عمل پوشاندن بدین امر تلقی می‌شود (کرمی و یاری، ۱۳۹۰). عملکرد تحصیلی به مقدار یادگیری فرد به صورتی که توسط آزمون‌های مختلف درسی مانند ریاضی، آمار، علوم و... سنجیده می‌شود اشاره دارد (سیف، ۱۳۹۲). نظام آموزشی را زمانی می‌توان کارآمد دانست که عملکرد تحصیلی فراگیران در دوره‌های مختلف دارای بیشترین و بالاترین رقم باشد. عملکرد تحصیلی به توانایی آموخته شده یا اکتسابی فرد در موضوعات آموزشی اشاره می‌شود که به وسیله آزمون‌های فراگیری استاندارد شده یا آزمون‌های معلم ساخته اندازه‌گیری می‌شود. عوامل شناختی و عاطفی فراوانی بر عملکرد تحصیلی تأثیر گذارند (کاپلان و فلوم، ۲۰۱۰).

(جانسن، ۲۰۰۴؛ به نقل از جوهان، ۲۰۰۵) عملکرد تحصیلی را چنین تعریف کرده است: توانایی‌های به هم پیوسته شناختی که یادگیرنده را قادر می‌سازد تا بر اطلاعات تحصیلی بر اساس معیار داده شده تسلط یابد، برای اینکه توانایی لازم را برای سال تحصیلی بعد کسب کند.

هوش هیجانی^۲ عبارت است از: یک دسته از مهارت‌ها استعدادها و توانایی‌های غیر شناختی که توانایی موفقیت فرد را در مقابله با فشارها و اقتضاهای محیطی افزایش می‌دهد (لیندیبوم،

۲۰۱۳). هوش هیجانی جنبه‌ی دیگری از هوش است که در دستیابی افراد به موفقیت در ابعاد مختلف زندگی، بیشتر از هوش شناختی ایفای نقش می‌کند. ارزشیابی مدام و مستمر وضعیت تحصیلی دانشجویان در طول سال تحصیلی و بررسی عوامل مرتبط با آن یکی از ارکان ضروری و اجتناب ناپذیر بهبود کیفیت نظام آموزشی به ویژه دانشگاه‌ها می‌باشد (گلنن، ۱۹۹۵). هوش هیجانی کاربرد هوشمندانه احساسات می‌باشد که مجموعه‌ای از مهارت‌ها و ویژگی‌های فردی را شامل می‌شود، معمولاً این ویژگی‌ها را مهارت‌های درون فردی و بین فردی می‌نامند. گروهی از اندیشمندان بر این باورند که به منظور عملکردی شایسته‌تر در سازمان کارکنان، بایستی هم بهره هوشی بالا و هم بهره احساسی بالایی داشته باشند (توانگر مروستی، محمدی‌فر و امین‌بیدختی، ۱۳۹۹). کاربرد هیجان‌ها موجب تولید عقاید، بروز یک احساس یا تقویت روحیه همکاری گروهی می‌شود و بالاخره درک و فهم هیجان‌ها باعث دستیابی به بینش، نسبت به انگیزه‌های افراد شده، ما را به نسبت به نقطه نظر و دیدگاه‌های دیگران آگاه‌تر می‌سازد (دی ویلیز و نل، ۲۰۰۴؛ به نقل از توانگر مروستی و همکاران، ۱۳۹۹). افراد برخوردار از سطح بالای هوش هیجانی دارای توانایی ارتباطی و مهارت‌های اجتماعی توسعه یافته بوده و قادر می‌باشند رفتارهای خود را آگاهانه هدایت نمایند. هوش هیجانی در محیط کار دارای اهمیت زیادی می‌باشد (اویانگ، سانگ و پنک، ۲۰۱۵). هوش هیجانی نسبت به هوش عمومی اهمیت بیشتری برای شخص در رسیدن به اهداف خود دارد (جوشی، سری و استاوا و رانی چاودهوری، ۲۰۱۲). پژوهش‌های مختلفی پیرامون ارتباط هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی در مطالعات داخلی و خارجی انجام شده است، بیننده، حسین‌پور، بیننده و جباری‌فر (۱۳۹۸) با هدف بررسی رابطه‌ی هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشکده‌ی دندان پزشکی اصفهان در یک مطالعه‌ی توصیفی بر روی ۱۵۶ نفر دانشجوی دانشکده‌ی دندان پزشکی دریافتند نمره‌ی کل هوش هیجانی دختران، بیشتر از پسران بود. بین عملکرد تحصیلی دانشجویان و نوع سکونت شخصی و زندگی با خانواده، تفاوت معنی‌داری وجود داشت. بین خرده مقیاس‌های خودآگاهی، عزت‌نفس، شادمانی و عملکرد تحصیلی، رابطه‌ی معنی‌داری وجود داشت. احمدی، برادران تمدن، حسینی و مهرایان (۱۳۹۳) در تحقیقی به بررسی هوش هیجانی دانشجویان پزشکی و دندان

1. Academic Performance

2. Emotional Intelligence

کنترل واکنش‌ها است. بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان یکی از اهداف اساسی نظام‌های آموزشی معاصر است. این تحقیق با توجه به اهمیت جایگاه هوش هیجانی و نقش تعیین‌کننده آن در رشد و پژوهش مهارت‌ها و قابلیت‌های متنوع و متکثر دانشجویان به عنوان بزرگسالان فرهیخته‌ای که باید به زودی عهده‌دار پذیرش وظایف و مسئولیت‌های مختلف خانوادگی و اجتماعی شوند، برای سازمان‌های آموزشی که عهده‌دار آموزش و پرورش در سطح عالی می‌باشند اهمیت دارد. بنابراین هدف پژوهشگران در این پژوهش پاسخگویی به این سؤال بود، آیا بین هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی رابطه وجود دارد؟

روش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش تمامی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال ۱۳۹۷ بودند که تعداد آن‌ها ۳۸۰ نفر (۳۰۰ دانشجوی کارشناسی ارشد و ۸۰ دانشجوی دکتری) بود. بر اساس روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی، نمونه‌ای به حجم ۱۹۱ نفر (۱۴۹ دانشجوی کارشناسی ارشد و ۴۲ دانشجوی دکتری) به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. ملاک‌های ورود افراد به مطالعه شامل دانشجوی تحصیلات تکمیلی بودن و تمایل و داشتن رضایت برای شرکت در پژوهش بود. عدم رضایت آگاهانه و مخدوش بودن پرسشنامه‌ها نیز به عنوان موارد خروج از پژوهش در نظر گرفته شد. ملاحظات اخلاقی پژوهش، شامل بیان اصل رازداری، محرمانه بودن اطلاعات شخصی و آزاد بودن آزمودنی‌ها جهت شرکت در پژوهش بود. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل رگرسیون چندگانه و با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ انجام شد.

ابزار

پرسشنامه هوش هیجانی شرینگ (۱۹۹۶): این پرسشنامه دارای ۳۳ سؤال در ۵ مؤلفه (خودانگیزی، خودآگاهی، خودکنترلی، هوشیاری اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی) با طیف ۵ گزینه‌ای (همیشه - معمولاً - گاهی - بندرت - هرگز) استفاده شده است، که سازه چندعاملی است که از توانایی به هم پیوسته عاطفی، شخصی و اجتماعی تشکیل شده که ما را در رویارویی با مقتضیات زندگی

پزشکی واحد بین‌المللی دانشگاه علوم پزشکی گیلان در سال ۱۳۹۲ پرداختند. در این پژوهش که یک مطالعه توصیفی بود و ۲۱۵ نفر از دانشجویان به روش سرشماری نمونه‌گیری شدند، هوش هیجانی دانشجویان مقطع علوم پایه (۳۳۴/۸) و میانگین هوش هیجانی دانشجویان مقطع بالینی (۳۲۴/۴۲) بود. همچنین بین میانگین نمره هوش هیجانی دانشجویان دختر (۳۲۹/۷) و پسر (۳۳۳/۸) تفاوت آماری معنی‌داری مشاهده نشد و نتایج پژوهش نشان داد که میانگین نمره کل دانشجویان از سطح متوسط بالاتر بود و میانگین نمره دانشجویان مقطع علوم پایه کمی بیشتر از مقطع علوم بالینی بود. جعفری و احمدزاده (۱۳۹۲) به بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان پرداختند. جامعه آماری این پژوهش ۱۲۶ نفر دانشجوی دختر و ۹۵ نفر دانشجوی پسر دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی بود. از معدل کل دانشجویان به منظور اندازه‌گیری عملکرد تحصیلی استفاده شده است. یافته‌ها نشان داد که با توجه به میزان همبستگی بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. پرا (۲۰۱۶) در پژوهشی با هدف بررسی نقش هوش هیجانی در عملکرد تحصیلی: مروری نظری و بروزرسانی تجربی، دریافت هوش هیجانی توانایی پیش‌بینی عملکرد تحصیلی را دارد. پرا و دیاکومو (۲۰۱۳) با هدف بررسی رابطه هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی: یک بررسی متاآنالیز نشان دادند، بین هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه معنادار وجود داشت. فرناندز، سالامونسون و گریفتس (۲۰۱۲) در پژوهش خود با عنوان بررسی هوش هیجانی به عنوان پیش‌بینی‌کننده عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پرستاری در سال اول ورود به دانشگاه بر روی ۸۱ نفر از دانشجویان دوره پرستاری در دانشگاه سیدنی نشان دادند، بین نمره هوش هیجانی و تفکر انتقادی رابطه معناداری وجود دارد و هوش هیجانی به عنوان یک پیش‌بینی‌کننده مهم پیشرفت تحصیلی ظاهر می‌شود. در پژوهش تادرس، تسیمتسیو، استیفنسون و جونس (۲۰۱۰) میزان هوش هیجانی دانشجویان در طول و مقاطع مختلف دوره تحصیلی یکسان بود. میزان هوش هیجانی در زنان در تمام مقیاس‌ها به طور مشخص بیشتر از مردان و در دانشجویان جوان‌تر به طور معنی‌دار پائین‌تر بود. هوش هیجانی یک مهارت اجتماعی است و شامل همکاری با سایر افراد، کاربرد احساسات در روابط و توانایی رهبری سایر افراد و توانایی کنترل حالت‌های اضطراب و

۱. Sharing Emotional Intelligence Questionnaire

منصوری (۱۳۸۰) پایایی آزمون را به وسیله آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آورد. در این تحقیق جهت سنجش پایایی پرسشنامه هوش هیجانی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که در بین ۳۰ نفر از پاسخگویان به روش تصادفی برای متغیر هوش هیجانی ۰/۸۶ و برای مؤلفه‌ها نیز بالای ۰/۶ بدست آمد. ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های خودانگیزی ضریب پایانی ۰/۶۱ برای خودآگاهی ۰/۶۹ برای خود کنترلی ۰/۶۹ برای هوشیاری اجتماعی ۰/۶۳ برای مهارت‌های اجتماعی ۰/۶۷ و برای هوش هیجانی ۰/۸۶ بود.

از معدل کل واحدهای گذرانده شده دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری، تا پایان نیمسال دوم ۹۷-۹۶ به عنوان عملکرد تحصیلی استفاده گردید.

یافته‌ها

از بین ۱۹۱ نفر دانشجوی مورد مطالعه، ۸۱ نفر (۴۲/۴٪) از آنان مرد و ۱۱۰ نفر (۵۸/۶٪) زن می‌باشند. سن ۱۱۴ نفر (۵۹/۶۸٪) از دانشجویان کمتر از ۳۰ سال، ۷۰ نفر (۳۶/۶۴٪) بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۵ نفر (۲/۶۱٪) بین ۴۰ تا ۵۰ سال و ۲ نفر (۱/۰۷٪) نیز بیشتر از ۵۰ سال می‌باشد. ۱۴۹ نفر (۷۸٪) دانشجوی مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد بوده و ۴۲ نفر (۲۲٪) نیز دانشجوی مقطع دکتری می‌باشند. اطلاعات جدول ۱ نشان می‌دهد میانگین عملکرد تحصیلی دانشجویان مورد مطالعه $0.86 \pm 17/3$ و میانگین هوش هیجانی آنها $11/99 \pm 113/25$ بوده است. میانگین مؤلفه‌های هوش هیجانی نیز در جدول ارائه شده اند. برای بررسی رابطه هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده است که نتایج آن در ادامه ارائه گردیده است. اما استفاده از این آزمون، مستلزم رعایت کردن پیش فرض‌هایی همچون نرمال بودن توزیع داده‌ها، عدم وجود داده‌های پرت، خطی بودن رابطه متغیر پیش‌بین و ملاک، آزمون استقلال خطاها، و عدم وجود همخطی بین متغیرهای پیش‌بین می‌باشد. پیش فرض عدم وجود داده‌های پرت با استفاده از نمودار باکس (جعبه‌ای) صورت گرفت و داده پرتی در بین نمرات پیدا نشد. پیش فرض نرمال بودن توزیع نمرات نیز با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف انجام شد و نتایج آن در جدول ۱ نشان می‌دهد که تمامی متغیرهای پژوهش دارای توزیع نرمال می‌باشند. برای بررسی خطی بودن رابطه متغیر پیش‌بین و ملاک از آزمون خطی بودن بودن برای بررسی دو به دو متغیرهای پیش‌بین و

روزمره یاری می‌دهد. هر آزمودنی پس از پاسخگویی به این آزمون ۶ نمره جداگانه دریافت می‌کند که ۵ نمره آن مربوط به هر کدام از مؤلفه‌ها و ۱ نمره به صورت کلی است. این پرسشنامه توسط شرینگ براساس ابعاد هوش هیجانی گلنن تهیه شده است.

نحوه توزیع سؤالات پرسشنامه هوش هیجانی بر حسب ابعاد آن بدین صورت بود که برای خودآگاهی ۷ سؤال (۳۲، ۲۷، ۲۴، ۱۴، ۱۲، ۱۰، ۶) برای خودکنترلی ۷ سؤال (۳۰، ۲۳، ۱۸، ۱۶، ۱۱، ۵، ۲) برای آگاهی اجتماعی ۶ سؤال (۲۹، ۲۵، ۲۲، ۱۷، ۴، ۳) برای مهارت‌های اجتماعی ۶ سؤال (۳۳، ۲۸، ۱۹، ۱۳، ۸، ۷) و برای خودانگیزی ۷ سؤال (۳۱، ۲۶، ۲۱، ۲۰، ۱۵، ۹، ۱). اگر آزمودنی در سؤالات (۳۳، ۲۸، ۲۲، ۲۰، ۱۸، ۱۴، ۱۲، ۱۰، ۹) گزینه الف را انتخاب کند، نمره ۵ گرفته و اگر گزینه‌های ب، ج، د، ه را انتخاب کند، به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ می‌گیرد. نمره‌گذاری سؤالات دیگر برعکس (الف = ۱، ب = ۲، ج = ۳، د = ۴، ه = ۵) است. پاسخ‌ها بر اساس لیکرت درجه بندی شده‌اند.

اگر آزمودنی در سؤالات (۳۳، ۲۸، ۲۲، ۲۰، ۱۸، ۱۴، ۱۲، ۱۰، ۹) گزینه الف را انتخاب کند، نمره ۵ گرفته و اگر گزینه‌های ب، ج، د، ه را انتخاب کند، به ترتیب نمرات ۱، ۲، ۳، ۴ می‌گیرد. نمره‌گذاری سؤالات دیگر برعکس (الف = ۱؛ ب = ۲؛ ج = ۳؛ د = ۴؛ ه = ۵) است. پاسخ‌ها بر اساس لیکرت درجه بندی شده‌اند.

بر اساس این روش تحلیل، نمره‌های به دست آمده را جمع کرده و سپس بر اساس جدول زیر می‌توانیم قضاوت کنیم که هوش هیجانی یک فرد در چه حدی می‌تواند باشد. بصورت ذیل تفسیر می‌کنیم (منصوری، ۱۳۸۰).

الف. چنانچه نمره محاسبه شده بین ۳۳ تا ۶۶ باشد، نشانه هوش هیجانی در فرد در حد پایین می‌باشد.

ب. چنانچه نمره محاسبه شده بین ۶۶ تا ۱۰۰ باشد، هوش هیجانی در فرد متوسط می‌باشد.

ج. چنانچه نمره محاسبه شده ۱۰۰ به بالا باشد، هوش هیجانی در فرد بالا می‌باشد.

در خصوص پایایی، پرسشنامه هوش هیجانی شرینگ توسط (جراکت، ۱۹۹۶؛ به نقل از عیدی، عباسی و منصف، ۱۳۹۲) از طریق دو نیمه کردن و آلفای کرونباخ محاسبه و ضرایب ۰/۹۴ و ۰/۹۱ گزارش گردید. لانی و همکاران، ۲۰۰۹؛ به نقل از عیدی و همکاران، ۱۳۹۲) پایایی پرسشنامه مذکور را ۰/۸۱ به دست آوردند.

ملاک استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱، حاکی از وجود رابطه خطی بین متغیرهای پیش‌بین با ملاک است. نتایج پیش‌فرض‌های دیگر نیز در جدول نتایج رگرسیون ارائه شده است.

جدول ۱. میانگین، انحراف استاندارد و نتایج آزمون‌های کولموگروف - اسمیرنوف و خطی بودن متغیرهای پژوهش						
متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	آزمون کولموگروف - اسمیرنوف		آزمون خطی بودن	
			آماره Z	سطح معناداری	آماره F	سطح معناداری
عملکرد تحصیلی	۱۷/۳	۰/۸۶	۰/۷۳۶	۰/۶۵۱	-	-
خودانگیزی	۲۲/۱	۲/۷۴	۰/۶۳۸	۰/۸۱۱	۲۶/۰۵	۰/۰۰۱
خودآگاهی	۳۰/۶۸	۴/۳۸	۰/۸۴۵	۰/۴۷۳	۳۸/۲۰	۰/۰۰۱
خودکنترلی	۲۲/۶۴	۳/۶۴	۰/۶۲۹	۰/۸۲۴	۱۶/۷۴	۰/۰۰۱
هوشیاری اجتماعی	۲۰/۲۵	۲/۹	۱/۳۰	۰/۰۶۵	۴۳/۶۵	۰/۰۰۱
مهارت‌های اجتماعی	۱۷/۵۸	۳/۳۹	۱/۰۱	۰/۲۵۴	۴۲/۰۱	۰/۰۰۱
هوش هیجانی	۱۱۳/۲۵	۱۱/۹۹	۰/۷۳۱	۰/۶۶۰	۸۳/۹۳	۰/۰۰۱

جدول ۲. خلاصه نتایج معادله رگرسیون چندگانه همزمان با متغیر ملاک عملکرد تحصیلی					
متغیر وارد شده به معادله	ضریب همبستگی (R)	ضریب تعیین (R ²)	F	سطح معناداری	آزمون دوربین - واتسون
هوش هیجانی و مؤلفه آن	۰/۷۴	۰/۵۴	۷۱/۶۸	۰/۰۰۱	۲/۰۳

در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنادار می‌باشد، میزان ضرایب همبستگی چندگانه و ضریب تبیین به دست آمده معنادار می‌باشند. آزمون دوربین - واتسون نیز به بررسی پیش‌فرض استقلال خطاها می‌پردازد و اگر بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد، نشان دهنده برقرار بودن این پیش‌فرض است که با توجه به مقدار آن (۲/۰۳) ملاحظه می‌گردد که این مفروضه رعایت شده است. برای مشخص شدن تأثیر هر یک از متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیونی بر متغیر عملکرد تحصیلی به جدول ۳ مراجعه می‌کنیم.

بر اساس نتایج جدول ۲، مقدار همبستگی چندگانه (R) بین هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن با عملکرد تحصیلی ۰/۷۴ می‌باشد و ضریب تعیین (R²) ۰/۵۴ به دست آمده است که نشان می‌دهد ۵۴ درصد از تغییرات عملکرد تحصیلی توسط هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن قابل تبیین است. براساس آماره F و سطح معناداری آن در جدول فوق که به این سؤال پاسخ می‌دهد که آیا مقدار واریانس تبیین شده توسط متغیرهای پیش‌بین به لحاظ آماری معنادار می‌باشد یا خیر، ملاحظه می‌گردد که با توجه به مقدار آن (F= ۷۱/۶۸) که

جدول ۳. ضرایب رگرسیونی استاندارد و غیراستاندارد ابعاد پیش‌بین						
همخطی	ضرایب استاندارد			ضرایب غیر استاندارد		
	تولرانس	تولرانس	سطح معناداری	آماره T	خطای استاندارد	B
VIF	-	-	۰/۰۰۱	۲۷/۱۴	-	۰/۴۱۰
-	-	-	۰/۰۰۱	۳/۵۶	۰/۲۰۰	۰/۱۳۹
۱/۳۰	۰/۷۶۵	۰/۰۰۹	۰/۰۰۱	۵/۴	۰/۲۹۳	۰/۰۵۸
۱/۲۶	۰/۷۸۹	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۳/۶۶	۰/۱۵۳	۰/۱۲۶
۱/۱۶	۰/۸۵۷	۰/۰۰۸	۰/۰۰۱	۴/۹۸	۰/۱۷۵	۰/۱۰۷
۱/۱۹	۰/۸۳۶	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۴/۱۳	۰/۲۳۴	۰/۱۲۸
۱/۱۸	۰/۸۴۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۵/۲۵	۰/۳۱۸	۰/۰۹۷
۱/۲۳	۰/۸۱۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱			

تحصیلی دانشجویان ۰/۳۱۸ و مثبت می‌باشد. این مقادیر مثبت β برای این متغیرها نشان می‌دهد که در صورت ثابت بودن سایر شرایط با افزایش یک واحد در مؤلفه‌های خودانگیزی، خودآگاهی، خودکنترلی، هوشیاری اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی و هوش هیجانی به ترتیب به اندازه ۰/۲۰۰، ۰/۲۹۳، ۰/۱۵۳، ۰/۱۷۵، ۰/۲۳۴ و

بر اساس اطلاعات جدول ۳ و مقدار ضریب استاندارد β ملاحظه می‌شود که تأثیر مؤلفه خودانگیزی در پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان ۰/۲۰۰، تأثیر خودآگاهی ۰/۲۹۳، تأثیر خودکنترلی ۰/۱۵۳، تأثیر هوشیاری اجتماعی ۰/۱۷۵، تأثیر مهارت‌های اجتماعی ۰/۲۳۴ و تأثیر هوش هیجانی در پیش‌بینی عملکرد

دوره‌های مختلف دارای بیشترین و بالاترین رقم باشد. از جمله مهم‌ترین نگرانی‌های استادان، مسئولان آموزش دانشگاه و خانواده‌های دانشجویان پیشرفت تحصیلی و جلوگیری از افت تحصیلی در واقع همان عملکرد تحصیلی دانشجویان است. نقطه مقابل پیشرفت تحصیلی، افت تحصیلی است که بر اساس مطالعات متعدد تأثیر بسزایی در سرنوشت فرد داشته و همچنین هزینه گزافی به خانواده و جامعه تحمیل می‌کند. در ایران این امر از مهم‌ترین مشکلات کنونی نظام آموزشی است که هر ساله دهها میلیارد از بودجه کشور را هدر می‌دهد و نیروهای بالقوه و سرمایه‌های جامعه که همان نیروی انسانی است، بی‌ثمر می‌ماند (استراخان، ۲۰۰۳).

با توجه به اینکه عملکرد تحصیلی به توانایی آموخته شده یا اکتسابی فرد در موضوعات آموزشی اطلاق می‌شود که به وسیله آزمون‌های فراگیری استاندارد شده یا آزمون‌های معلم ساخته اندازه‌گیری می‌شود و به معنای مقدار یادگیری آموزشی فرد است به طوری که بتوان آنها را در مقوله کلی عوامل مربوط به تفاوت‌های فردی مورد مطالعه قرار داد، و از آن جایی که شرط مهم برای رشد و شوفایی هر جامعه‌ای وجود افراد آگاه، کارآمد و خلاق است لذا تقویت انگیزه پیشرفت سبب ایجاد انرژی و جهت‌دهی مناسب رفتار، علایق و نیازهای افراد در راستای اهداف ارزشمند و معین می‌شود. بدیهی است که عوامل متعددی، عملکرد تحصیلی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهند برخی از این عوامل موجب بهبود عملکرد تحصیلی و برخی دیگر باعث تضعیف عملکرد دانش‌آموختگان می‌شوند. از جمله عواملی که به شکل منفی بر عملکرد تحصیلی اثر گذار بوده و اخیراً مطالعاتی را در دانشگاه به خود اختصاص داده فرسودگی تحصیلی است (پتریدیس، فریدریکسون و فورنهام، ۲۰۰۴). از جمله محدودیت‌ها این بود که چون پژوهش حاضر محدود به بررسی هوش هیجانی شیرینگ بود لذا قادر به شناسایی مهارت‌های دیگر از قبیل تصمیم‌گیری، تفکر خلاق، حل مسله و غیره نمی‌باشد. پیشنهاد می‌گردد ضمن برگزاری کارگاه در مورد هوش هیجانی در دانشگاه‌ها، نظیر این پژوهش در مورد دانشجویان سایر رشته‌ها مثل پزشکی، تغذیه و غیره هم انجام شود. با توجه به نتایج این پژوهش مبنی بر رابطه هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی پیشنهاد می‌شود: مهارت‌های مربوط به هوش هیجانی که می‌تواند هم در دراز مدت و هم در کوتاه مدت باعث افزایش موفقیت تحصیلی دانشجویان شود به دانشجویان آموزش داده شود،

۰/۳۱۸ واحد افزایش در نمره عملکرد تحصیلی دانشجویان خواهیم داشت. شاخص‌های تولرانس و VIF در جدول فوق میزان همخطی بین متغیرهای پیش‌بین را نشان می‌دهد که با توجه به مقادیرشان این میزان کمتر از آن است که نتایج را تحت تأثیر قرار دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز بود. یافته‌ها نشان داد که عملکرد تحصیلی توسط هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن قابل تبیین است نتایج پژوهش با یافته‌های بیننده و همکاران (۱۳۹۸)، احمدی و همکاران (۱۳۹۳)، جعفری و احمدزاده (۱۳۹۲)، پررا (۲۰۱۶)، پررا و دیاکومو (۲۰۱۳)، فرناندز و همکاران (۲۰۱۲) و تادرس و همکاران (۲۰۱۰) همسو بود. در تبیین نتایج می‌توان گفت، با توجه به اینکه هوش هیجانی نکته کلیدی جهت افزایش حس همدلی، پرورش توانایی گوش دادن در خود می‌باشد، زیرا هرچه افراد احساس مسئولیت بیشتری بکنند تحمل بیشتری برای گوش دادن به حرف‌های دیگران خواهند داشت در نتیجه به درک بهتری از احساسات دیگران خواهند رسید. گفتن این نکته ضروری است که همدلی نیز ریشه در خودآگاهی دارد. زیرا هرچه ما نسبت به احساسات خود گشاده‌تر باشیم به همان اندازه در شناخت آنها ماهرتر خواهیم بود. و به راحتی می‌توانیم نوع احساس خود را از دیگران تفکیک دهیم و برای طرف مقابل یک احساس مستقل قائل شویم. گلمن معتقد است که افرادی که توانایی درک احساسات دیگران را ندارند از لحاظ احساس ناشناخته هستند. تشخیص همدلی افراد از طریق کلام، کردار، آهنگ، صدا، سکوت و لرزش آنها راحت است در همه روابط انسانی، توجه کردن به دیگران از انس و الفت‌های هیجانی و از طریق ظرفیت‌هایی که شخص برای همدلی با دیگران دارد سر چشمه می‌گیرید. ظرفیت شناخت احساسات دیگران در عرصه‌های مختلف زندگی از کار فروشنده‌گی، مدیریت گرفته تا روابط عشق و عاشقی و فعالیت‌های سیاسی نقش بازی می‌کند (گلمن، ۱۹۹۵). موفقیت یا عدم موفقیت در امر تحصیل نیز از مهم‌ترین دغدغه‌های هر نظام آموزشی است. موفقیت و پیشرفت تحصیلی در هر جامعه نشان دهنده موفقیت نظام آموزشی در زمینه هدف‌یابی و توجه به رفع نیازهای فردی است. بنابراین نظام آموزشی را زمانی می‌توان کارآمد و موفق دانست که پیشرفت تحصیلی دانشجویان آن در

نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی.

کرمی، مرتضی و علی‌محمد، یاری (۱۳۹۲). بررسی روند تأثیر همبندی شیوه‌های فرزندپروری و روابط بین فردی از طریق ایجاد رضایت در زندگی والدین بر عملکرد تحصیلی فرزندان. اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، مؤسسه آموزش عالی مهر اروند، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.

Fernandez, R., Salamonson, Y., Griffiths, R. (2012). Emotional intelligence as a predictor of academic performance in first-year accelerated graduate entry nursing students. *Journal of Clinical Nursing*, 21 (23-24), 3485-3492.

Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York Bantman Dell Intelligence, 17(4), 433-442.

Johan, G. (2005). The role of environmental quality and time perspective on the academic performance of grade 12 learners. Retrieved on July 16. Collections in this community All Electronic Theses and Dissertations Self-submission Self-submission of UFS electronic theses and dissertation.

Joshi, V., Srivastava, K., & Raychaudhuri, A. (2012). A descriptive study of emotional intelligence and academic performance of MBBS students. *Social and Behavioral Sciences*, 69(1), 2061-2067.

Kaplan, A., & Flum, H. (2010). Achievement goal orientations and identity formation styles. *Educational Research Review*, 5, 50-67.

Lindebaum, D. (2013). Does emotional intelligence moderate the relationship between mental health and job performance? An exploratory study. *European Management Journal*, 31(6), 538-548.

Ouyang, Z., Sang, J., Li, P., & Peng, J. (2015). Organizational justice and job insecurity as mediators of the effect of emotional intelligence on job satisfaction: A study from China. *Personality and Individual Differences*, 76, 147-152.

Perera, H. N. (2016). The role of trait emotional intelligence in academic performance: theoretical overview and empirical update. *The Journal of Psychology*, 150 (2), 229-251.

Perera, H. N., DiGiacomo, M. (2013). The relationship of trait emotional intelligence with academic performance: A meta-analytic review. *Learning and Individual Differences*, 28, 20-33.

Petrides, K. V., Frederickson, N., & Furnham, A. (2004). The role of trait of emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school. *Personality and Individual Differences*, 36, 277-293.

Strahan, E. Y. (2003). The effects of social anxiety and social skills on academic performance. *Journal of Personality and Individual Differences*, 34(2), 346-366.

Todres, M., Tsimtsiou, Z., Stephenson, A., Jones, R. (2010). The emotional intelligence of medical students: an exploratory cross-sectional study. *Medical Teacher*, 32(1), 42-48.

لذا پیشنهاد می‌شود در محیط‌های دانشگاهی در کنار توجه به هوش و استعداد‌های شناختی، با گنجاندن مفهوم هوش هیجانی در برنامه‌های آموزشی دانشجویان در قالب جلسات آموزشی مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی در خصوص ارتقای سطح رشد هیجانی، اجتماعی فراگیران اقدامات عملی انجام داد و با آنان کمک نمود تا بهتر با فشارهای تحصیلی و اجتماعی مقابله کنند و کمتر دچار افت تحصیلی گردند. همچنین پیشنهاد می‌گردد مهارت‌های هیجانی در کنار مطالب درسی به دانشجویان آموزش داده شود چرا که توانایی‌هایی گسترده را برای آنان فراهم آورده و نه تنها به گونه‌ای مثبت بر عملکرد تحصیلی آنان تأثیر می‌گذارد بلکه تأثیراتی مثبت بر عملکرد شغلی و اجتماعی بعدی آنان دارد.

منابع

احمدی، سلیمان؛ برادران تمدن، راحله؛ حسینی، محمدعلی و مهربان، فردین (۱۳۹۳). بررسی هوش هیجانی دانشجویان پزشکی و دندان‌پزشکی واحد بین‌الملل دانشگاه علوم پزشکی گیلان. *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۶ (۲)، ۱۰-۱.

توانگر مروستی، زهرا؛ محمدی‌فر، محمدعلی و امین‌بیدختی، علی‌اکبر (۱۳۹۹). طراحی مدل ساختاری عدالت سازمانی، تعیین پیش‌بینندها (جو سازمانی، هوش هیجانی، ارزش‌های اخلاقی سازمان) و پیامدها (کار آفرینی سازمانی). *مجله علوم روانشناختی*، ۱۹ (۸۶)، ۱۷۱-۱۸۱.

جعفری، مهدی و احمدزاده، فروغ (۱۳۹۲). بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان. *مجله علوم پزشکی رازی*، ۲۱ (۱۲۵)، ۹۳-۷۶.

رضائی، سجدا؛ کجباف، محمدباقر؛ موسوی، سید ولی‌الله و موسوی، سید حشمت‌الله (۱۳۹۱). الگوی پیش‌بینی عملکرد تحصیلی بر اساس ابعاد کیفیت زندگی، استفاده از اینترنت و نگرش نسبت به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان. *مجله ایرانی در علوم پزشکی*، ۱۲ (۱۰)، ۷۴۲-۷۳۱.

سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۲). *روانشناسی پرورشی نوین*. تهران، انتشارات: دوران.

عیدی، حسین؛ عباسی، همایون و متصف، علی (۱۳۹۲). بررسی ارتباط هوش هیجانی اعضای هیات علمی با اثربخشی دانشکده‌های تربیت بدنی (دولتی) شهر تهران. *پژوهش‌نامه فیزیولوژی ورزشی کاربرد*، ۱۸، ۱۸۱-۱۶۹.

منصوری، بهزاد (۱۳۸۰). *هنجاریابی آزمون هوش هیجانی شرینگ* برای دانشجویان دوره کارشناسی‌ارشد دانشگاه‌های شهر تهران. پایان